

Weidevogelbeheer in het Reitdiepgebied

Arjan Hendriks

Het Groninger Landschap beheert sinds 1984 in het Reitdiepgebied een aantal weidekleigronden die in het verleden een hoge weidevogelstand kenden. Conform de landelijke trend is het aantal weidevogels sinds het midden van de jaren tachtig in dit gebied sterk afgenomen. Door inrichting en beheer tracht 'Het Groninger Landschap' deze afname in haar gebieden te stoppen en om te buigen naar een toename. Wat is er tot op heden gebeurd, wat zijn tot dusver de resultaten, welke uitdagingen liggen er nog en wat is het perspectief voor de toekomst?

Het weidevogelbeheer in het Reitdiepgebied begon voor Het Groninger Landschap in 1984. De eerste percelen grasland werden toen aangekocht in Paddepoel en Reitdiep-Midden (Heksum). Met de ruilverkaveling Sauwerd (1965-2011) is geleidelijk het eigendom van Het Groninger Landschap in het gebied uitgegroeid. In totaal is met de ruilverkaveling 440 ha, 60% van de begrenste oppervlakte, reserfaat aangekocht. Het gaat om de gebieden Koningslaagte 75 ha, Paddepoel 245 ha, Reitdiep-Midden 159 ha, Reitdiep-Noord 50 ha en de Medenertilsterpolder 30 ha.

Gebiedsbeschrijving

De gebieden van Het Groninger Landschap strekken zich globaal uit van het noorden van de stad Groningen tot ongeveer ter hoogte van het dorp Winsum. Zie kaart.

Koningslaagte

Vooral bekend onder vogelaars is de Koningslaagte om zijn waarde als rust- en slaapplek voor de Grutto. Vanaf februari-maart neemt het aantal Grutto's, waaronder IJslandse Grutto's, in het gebied geleidelijk toe tot enkele honderden. Lange tijd is de Koningslaagte in het vroege voorjaar een van de belangrijkste pleisterplaatsen voor Grutto's in de provincie geweest.

De Koningslaagte werd door aankoop een aaneengesloten natuurreservaat met een waterbeheer afgestemd op weidevogels. In 1999 zijn maatregelen getroffen om het water in het gebied langer vast te kunnen houden en om een meer natuurlijk peilregiem te krijgen; en met resultaat!

De laaggelegen meander en aanliggende, voor de winning van klei voor bakstenen, afgetichelde percelen staan in de winter onder water. De grote oppervlakte plas-dras en de drassige weilanden werken als een magneet op allerlei vogels. De waterstand daalt in de loop van de zomer, maar de gemiddeld hoge grondwaterstand zorgt ervoor dat de bovengrond niet teveel uitdroogt of voor weidevogels ondoordringbaar wordt. De vochtige weilanden zijn in trek bij allerlei weidevogels.

In de winter en in het vroege voorjaar heeft de Koningslaagte een enorme aantrekkingskracht op watervogels en steltlopers. Grote groepen Wintertalingen, Smienten, Goudplevieren en Kieviten doen dan het gebied

Smient, Kardinge, 10 december 2011

Foto: Ana Buren

aan, evenals kleinere en grote groepen Kemphaan, Watersnippen, Pijlstaarten, Zomertalingen en Berg-eenden. Minder algemeen en slechts incidenteel worden Witgat, Bosruiter, Groenpootruiter, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Bonte Strandloper, Wilde Zwaan, Lepelaar, Grote Zilverreiger en Dodaars waargenomen. Opmerkelijk is de waarneming van een roepend mannetje Kleinst Waterhoen in het voorjaar van 2014 (waarneming.nl).

Paddepoel

Dit gebied kenmerkt zich door een combinatie van permanente plasdras en greppelplasdras. In het zuidelijke deel van Paddepoel is door de peilverhoging een permanent perceelplasdras ontstaan van circa vijf hectare groot. Op de percelen tegen de Tjardaweg, de weg langs het Van Starckenborghkanaal, is in het weidevogelseizoen verspreid over een grote oppervlakte sprake van greppelplasdras. Peilopzet heeft tevens geleid tot natte omstandigheden langs de oevers van het Selwerderdiepje.

Reitdiep-Midden en Noord

Na de inrichting van De Koningslaagte en Paddepoel (Reitdiep-Zuid), is gestart met de inrichting van het gebied Reitdiep-Midden waarvan de uitvoering dit jaar is afgerond. Net als in Reitdiep-Zuid is peilopzet gericht op een hoog waterpeil en plaatselijk plasdras. In tegenstelling tot Reitdiep-Zuid is hier voor een meer duurzame mogelijkheid tot wateraanvoer een viertal windwatermolens aanwezig.

Als gevolg van de 'Herijking EHS' (ecologische hoofdstructuur) is de reservaatstatus in het Reitdiepgebied-Noord komen te vervallen. Samen met de Vereniging Duurzame Landbouw Stad en Ommeland heeft Het Groninger Landschap, gezien de aanwezige weidevogelstand, bij de provincie gepleit voor behoud van een weidevogelkerngebied in Reitdiep-Noord. Door de Werkgroep Reitdiep-Noord wordt momenteel invulling gegeven aan de realisatie hiervan. Doel is de realisatie van een weidevogelkerngebied van minimaal 100 hectare met daarin twee weidevogelclusters van Het Groninger Landschap (totaal circa 50 hectare) met

omliggend agrarisch weidevogelbeheer. Voor Het Groninger Landschap uniek, omdat het hierbij zal gaan om weidevogelbeheer buiten de reservaatbegrenzing.

Medenertilsterpolder

De Medenertilsterpolder ligt geografisch gezien in het Middag-Humsterland, maar wordt wel tot de beheereenheid Reitdiepgebied gerekend. In 2008 is het waterpeil in de Medenertilsterpolder door het opnieuw in gebruik nemen van een eerder geplaatste stuw gestegen. Vanwege vermeend nadelig effect naar de omgeving is deze tijdelijke peilopzet echter weer op last van waterschap Noorderzijlvest teniet gedaan. Momenteel wordt onder regie van de provincie een waterbeheerplan uitgewerkt.

Beheer

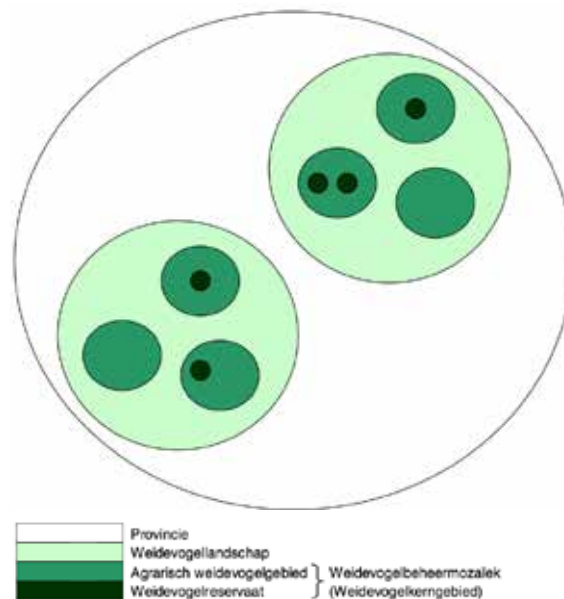
Het natuurbeheer in het Reitdiepgebied is gericht op het verbeteren van leefomstandigheden voor weidevogels. Het Groninger weidekleigebied behoort tot de belangrijkste weidevogelgebieden van het land. De graslanden zijn in trek bij Grutto's, Tureluurs, Scholteksters en Kieviten. Maar Grutto's bijvoorbeeld zijn kieskeurig en stellen hoge eisen: het land moet vochtig, licht bemest en open zijn. Daarnaast moet het natuurbeheer zorgen voor een afwisseling van kortere en ruimere vegetatie die bovendien voldoende kruidrijk is om als kuikenland voor opgroeiende weidevogels te dienen.

Populatieomvang netwerkpopulatiestructuur en reproductie

Binnen een weidevogellandschap liggen twee typen gebied waar weidevogelbeheer wordt gevoerd, namelijk weidevogelreservaten en agrarisch weidevogelgebied. De combinatie van beide typen heet het weidevogelbeheeremozaïek of weidevogelkerngebied. Binnen het weidevogellandschap ligt ook gangbaar boerenland (zie figuur 1). De oppervlakte van een weidevogellandschap met voldoende openheid en rust is minimaal 250 ha, met een streven naar tenminste 1000 ha. De minimale oppervlakte van een weidevogelkerngebied (combinatie van reservaat + agrarisch weidevogelgebied) bedraagt 170 ha.

In de praktijk bevinden zich binnen weidevogelkerngebieden clusters van broedende weidevogels die ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn. Als uitwisseling van individuele vogels tussen de deelpopulaties plaatsvindt, is sprake van een netwerkpopulatie. De deelpopulaties liggen daarbij niet verder dan twee kilometer uit elkaar. Een dergelijke netwerkpopulatie is noodza-

kelijk om voldoende genetische uitwisseling te garanderen en de populatie vitaal of levensvatbaar te houden. Ook voldoende reproductie is noodzakelijk om een stabiele populatie te krijgen. Onduidelijk is of in het Reitdiepgebied aan bovenstaande criteria en structuur kan worden voldaan.

Figuur 1

Openheid landschap

Openheid en rust in de beheergebieden is essentieel voor een goede weidevogelstand. Voor openheid wordt een type landschap nagestreefd zonder opgaande structuren zoals bebouwing of boomgroepen. Het percentage open landschap van Het Groninger Landschap in het Reitdiepgebied bedraagt 33,9%. In het najaar worden alle sloten in de gebieden geschoond en ontaan van oevervegetatie zoals riet om deze openheid van het landschap te behouden. Uit analyse van de openheid en de broedterritoria van de Grutto in de periode 2008-2015 blijkt dat het overgrote deel bij voorkeur broed in de open, onverstoorde delen van de reservaatgebieden (Hendriks 2015). Voor een gunstige populatieontwikkeling dient het percentage openheid van het weidevogelreservaat plus de omringende schil van agrarisch landschap tenminste 35-50% van het totale gebied te zijn. Bij voorkeur zou dit percentage van het open landschap zelfs groter dan 50% moeten zijn (Oosterveld 2011).

Percentage openheid	
Koningslaagte	20,85%
Paddepoel	41,63%
Reitdiep-Midden	20,14%
Reitdiep-Noord	45,60%
Medenertilsterpolder	48,67%

Grutto, Koningslaagte, 27 maart 2011

Foto: Ana Buren

Nemen we de reservaten van Het Groninger Landschap in ogenschouw dan voldoet geen van de gebieden aan het gewenste openheidspercentage van meer dan 50%.

Water

In de gebiedsvisie van Het Groninger Landschap *'Naar een levend Landschap in het Reitdiepgebied'* is het aangepaste waterbeheer in De Koningslaagte als voorbeeld genomen voor de overige weidevogelgebieden van Het Groninger Landschap in het Reitdiepgebied. De resultaten van het gevoerde beleid vormden de aanleiding tot een bijdrage vanuit de Nationale Postcode Loterij in 2007 voor het project *'Laat het Reitdiep weer kronkelen'*. Dit project had betrekking op de inrichting van het Reitdiepgebied-Zuid. Samen met de andere opgaven die er in het gebied lagen voor landbouw, water, landschap, cultuurhistorie, recreatie en natuur, was dit project aanleiding voor de provincie Groningen om een startnotitie te maken voor een inrichtingsplan Reitdiepdal. Voor de uitvoering van deze opdracht is in 2008 een gebiedscommissie geïnstalleerd. De inrich-

ting van Reitdiep-Zuid is uitgevoerd vooruitlopend op het inrichtingsplan van de gebiedscommissie. In 2010 is het project afgerond en het waterpeil opgezet.

In Paddepoel is het waterpeil opgezet van boezempeil $-0,96\text{m}$ NAP naar $+0,25\text{m}$ NAP in de zomer en $+0,35\text{m}$ NAP in de winter. Met name in het noordelijke deel van Paddepoel (tussen het borgterrein Harszenbosch en Adorp) blijkt in de praktijk dat in het seizoen de drooglegging nog te groot is en de bovengrond snel uitdroogt, hard wordt en daardoor ondoordringbaar wordt voor weidevogels.

Naast aanpassing in Paddepoel is ook het waterbeheer in het overige deel van de Koningslaagte aangepast. Het gaat hierbij om het gebied tussen de provinciale weg en de spoorlijn en het gebied ten oosten van de spoorlijn bij de molen Koningslaagte, ook wel *'Het Oor'* genoemd. In beide gebieden staan vanaf de winter delen plasdras, zoals de laaggelegen oude meanderbedding van de Hunze bij de molen. Naast de verhoogde natuurwaarde voegt deze maatregel toe aan de kwaliteit en beleving van het landschap.

Plasdras in meanderbedding
De Hunze bij de molen Koningslaagte

Foto: Arjan Hendriks

Optimalisering van het waterbeheer is de belangrijkste beheermaatregel geweest om de terreinomstandigheden voor weidevogels te verbeteren. Een hoog waterpeil is belangrijk voor weidevogels. Het bepaalt namelijk de beschikbaarheid en de bereikbaarheid van het voedsel, de plantengroei en het tijdstip en de intensiteit van het beheer. Vanaf oktober-november wordt het winterpeil ingesteld en het water vastgehouden. Het hoge winterpeil wordt vervolgens aangehouden tot het eind van het broedseizoen waarna het geleidelijk uitzakt of kunstmatig wordt verlaagd.

Door het hoge waterpeil in combinatie met het natuurlijke reliëf is er een grote variatie aanwezig in terreinmilieus wat zich weer vertaalt in een afwisselende vegetatie. Het waterbeheer versterkt daarmee het toegepaste mozaïekbeheer.

Grasland

De graslanden van Het Groninger Landschap in het Reitdiepgebied worden onder voorwaarden verpacht aan leden van de Vereniging Duurzame Landbouw Stad en Ommeland. Met de grondgebruikers wordt intensief samengewerkt om maatwerk in het weidevogelbeheer te kunnen leveren. De verdeling tussen maaien en weiden door het vee is ongeveer 60%-40% en wordt afgestemd op de broedvogelkarteringen van eerdere jaren. Het Groninger Landschap voert een mozaïekbeheer door sommige percelen te laten begrazen door koeien. Op de bloemrijke hooilanden kan het gras echter doorgroeien omdat daar pas na het broedseizoen gemaaid wordt. In die percelen vinden onder andere Grutto-kuikens beschutting en voedsel.

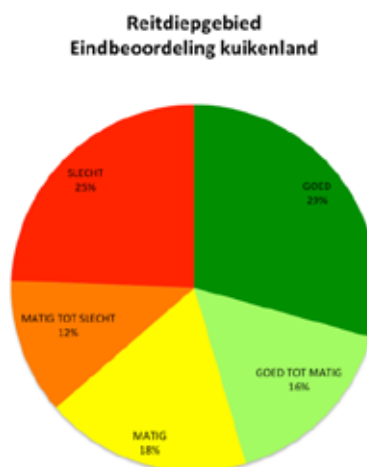
De door weidevogels geprefereerde percelen worden na 1 juli gemaaid en daarna beweid of nogmaals gemaaid. Eerder maaien dan 1 juli is in overleg toegestaan

op percelen waar zich geen broedvogels meer bevinden. Vroegtijdig maaien wordt toegepast op percelen met een ongewenste vegetatie om de ontwikkeling van bloemrijk grasland te stimuleren. Indien maaien niet mogelijk is worden betreffende percelen voorbeweid. Percelen met jaarlijks geen of weinig broedterritoria worden vanaf april-mei voorbeweid.

Het beheer in het Reitdiepgebied is gericht op de ontwikkeling en behoud van een groot areaal aan bloemrijk grasland als essentieel opgroei-habitat van weidevogelkuikens. Het toegepaste beheer heeft duidelijk al resultaten opgeleverd. Landschappelijk onderscheiden de graslanden in de reservaten zich van hun omgeving omdat deze bloemrijker zijn dan de overbemeste en monotone percelen met gangbaar raaigras.

Her en der liggen mooie voorbeelden van goed ontwikkelde kamgrasweiden, met kamgras, reukgras, gewone hoornbloem, madeliefje, pinksterbloem, veldlathyrus en de beeldbepalende scherpe en kruipende boterbloem. Verspreid over het gebied liggen echter ook hoogproductieve monotone percelen met een sterke dominantie van grote vossenstaart.

Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van de vegetatie als opgroei-habitat voor kuikens is in 2012 onderzoek uitgevoerd waarbij de vegetatie is beoordeeld op de geschiktheid als kuikenland. Hierbij is de vegetatie beoordeeld op de aspecten vegetatiestructuur 'open tot dicht', dominantie grote vossenstaart 'geen tot sterk', bloemrijkdom 'arm tot rijk' en eindbeoordeling 'slecht tot goed'. De resultaten van dit onderzoek over alle gebieden van het Groninger Landschap in het Reitdiepgebied zijn weergegeven in figuur 2. Per deelgebied zijn er grote verschillen in de beoordeling. Paddepoel en Koningslaagte scoren bijvoorbeeld beter in de eindbeoordeling dan Reitdiep-Midden.

Figuur 2

Grutto, Oostpolder, 27 mei 2012

Foto: Ana Buren

Het aanbod goed kuikenland moet per Gruttopaar circa 1,4 ha zijn (Melman 2008). Uit het vegetatieonderzoek blijkt dat voor de aantallen Gruttoparen uit 2011 en 2012 in alle gebieden, behalve de Medenertilsterpolder, voldoende kuikenland beschikbaar is. Het probleem bij de Medenertilsterpolder zit hem niet in de kwaliteit van de vegetatie maar in de beperkte oppervlakte in vergelijking tot de Gruttodichtheid. Bij een streefaantal van 20 Gruttoparen per 100 ha is momenteel in alle gebieden onvoldoende kuikenland aanwezig. Met de gewenste toename in aantallen weidevogels zal ook het areaal aan geschikt kuikenland moeten toenemen.

Bodem

Eens in de drie of vier jaar worden de percelen bemest met storrijke vaste mest met ongeveer 10 ton per hectare. Het bodemleven en de zuurgraad worden perio-

diek door middel van steekproeven gecontroleerd. Naast vegetatieonderzoek is in 2012 onderzoek verricht naar het voedselaanbod aan wormen en emelten als voedselbron voor volwassen Grutto's en andere weidevogels. Van der Weijden en Guldmond (2006) hebben een aantal drempelwaarden voor regenwormen in weidevogelgebieden gedefinieerd. Hieruit komt naar voren dat het omslagpunt voor goede en minder goede weidevogelreservaten op circa 60 gram regenwormen per m² ligt.

Het onderzoek laat zien dat de gemiddelde massa regenwormen per vierkante meter in de gebieden van Het Groninger Landschap ruim onder de genoemde drempelwaarde voor goede weidevogelgebieden ligt. Op basis van de onderzoeksresultaten is de conclusie om intensiever te gaan bemesten ten behoeve van het regenwormenaanbod voor de hand liggend. Intensievere bemesting vergroot echter de productie van gras-

land en verlaagt de kruidenrijkdom. Dit is nadelig voor de kuikenoverleving. De primaire kwaliteit van de reservaatpercelen als weidevogelgebied ligt vooral in het aanbod van goed en voldoende kuikenland, zodat de overlevingskans van de kuikens zo groot mogelijk en voldoende is. Kruidenrijk grasland is in de omringende agrarische percelen schaars.

Het is van belang om een balans te krijgen tussen voldoende voedselaanbod voor de oudervogels 'wormenland' en voor de kuikens 'vliegjesland'. Omdat de reservaten grenzen aan agrarisch grasland zal het aan-

bod aan wormenland veelal voldoende zijn. In het beheer wordt dan ook ingezet op een bemestingsgraad die is afgestemd op instandhouding en ontwikkeling van bloemrijk grasland. Een periodieke onderhoudsbemesting op de van nature voedselrijke kleigrond in het Reitdiepgebied wordt daarbij als afdoende gezien. Van der Geld, Groen en Van 't Veer (2013) stellen:

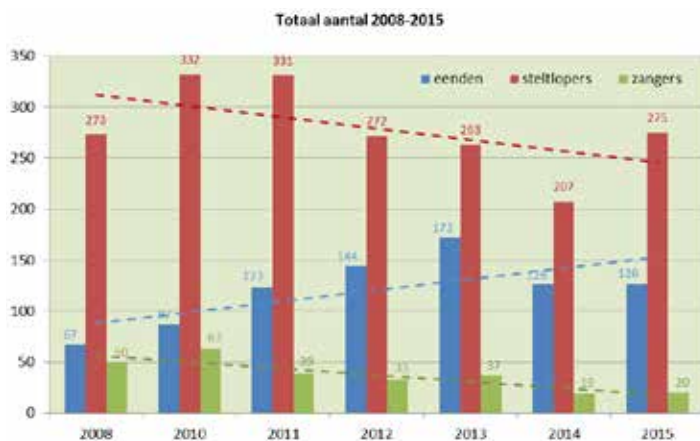
'de rol die mest speelt in relatie tot weidevogels is lange tijd overschat en in veel gevallen eerder een mythe gebleken dan een werkelijke oplossing. Herstelplannen voor weidevogels die zich richten op meer bemesting en bekalking zullen daarom op de lange termijn eerder een negatief dan positief resultaat hebben. Op veel plaatsen is bemesting of het opvoeren van de bemesting voor de weidevogels niet noodzakelijk en vaak zelfs nadelig. Ook in schrale of weinig bemeste graslanden kan het aantal weidevogels hoog zijn, ondanks de geringe hoeveelheid wormen. Daarnaast hebben kruidenrijke en niet-bemeste graslanden een belangrijke functie als opgroeigebied voor kuikens. Wij achten daarom de dichtheid aan wormen niet van doorslaggevend betekenis om een hoge weidevogelstand in een gebied duurzaam te behouden. Waterpeil, een open graslandstructuur, kruidenrijkdom en voldoende insecten voor de kuikens zijn in dit opzicht minstens zo belangrijk en vaak doorslaggevend in de keuze die weidevogels maken voor hun broedgebied'.

Een redentatie waar de schrijver van dit artikel zich geheel in kan vinden.

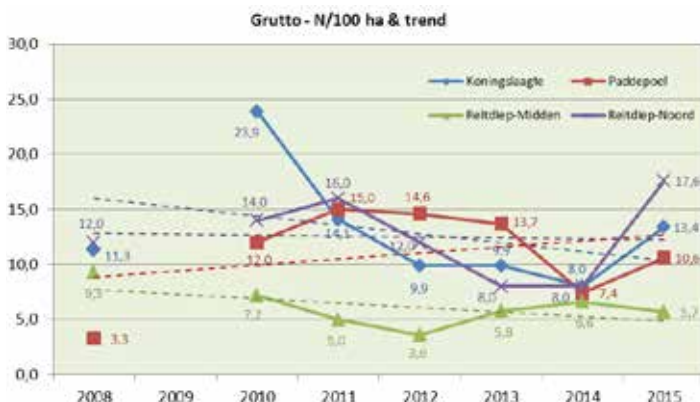
Predatie

Er zijn helaas geen harde gegevens beschikbaar van de invloed van predatie op het voortplantingssucces. In het veld worden groepen Zwarte Kraaien waargenomen, naast predatoren als Blauwe Reiger, huis- en boerderijkat, Bruine Kiekendief en Buizerd. De indruk is dat deze soorten de belangrijkste predatoren vormen. Onduidelijk is welke rol vos en marterachtigen spelen.

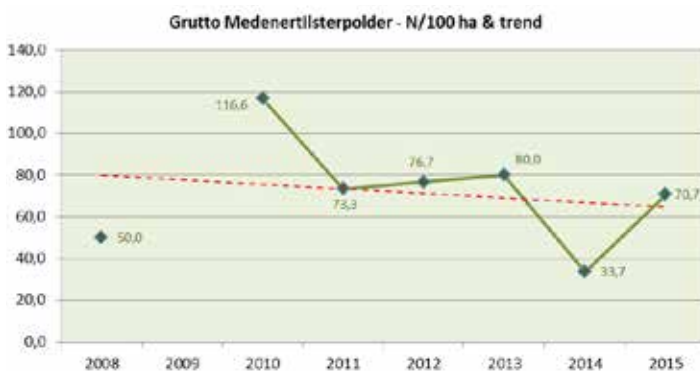
Om inzicht te krijgen in de rol van predatie op de aantalsontwikkeling van de weidevogels zal vanaf 2016, in samenwerking met onder andere de Vereniging Duurzame Landbouw Stad en Ommeland en de Wildbeheereenheid Hunsingo, een pilot predatiebeheer worden opgestart. Hierbij gaat het nadrukkelijk niet alleen om het treffen van directe maatregelen in de zin van de bestrijding van predatoren, bijvoorbeeld vos en Zwarte Kraai, maar ook om indirecte maatregelen zoals optimalisatie broedbiotoop, herstel openheid en vermindering van verstoring.

Figuur 3

Figuur 4

Figuur 5

Weidevogelonderzoek heden en verleden

Vanaf 2008, met uitzondering van 2009, is de weidevogelstand in de gebieden van Het Groninger Landschap nauwgezet gevolgd. Het jaar 2014 valt op door de lagere aantallen over de hele linie. Dit kan te maken hebben met het uitzonderlijke weer dat jaar en of met een tellerseffect. Opmerkelijk genoeg was 2014 wat betreft overleving van jongen juist een positieve uitzondering op een licht dalende trend. Zie figuur 11.

Het totaal aantal steltlopers vertoont een grillig verloop met een afnemende trend. De zangers onder de weidevogels komen in zeer lage aantallen voor en laten een afnemende trend zien. Het totaal aantal eenden is vanaf 2010 sterk stijgend. Deze soortgroep onder de weidevogels heeft geprofiteerd van de vernatting in Paddepoel vanaf 2010. Zie figuur 3.

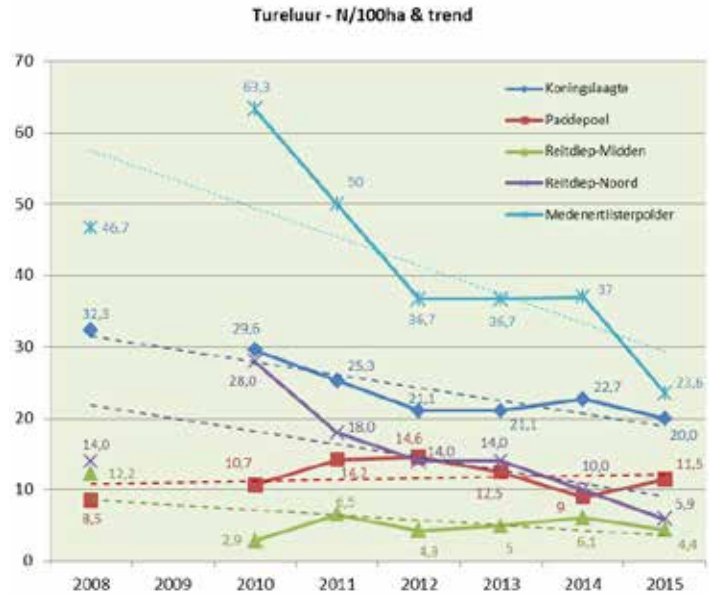
Gidssoort de Grutto neemt na een toename in 2010 ten opzichte van 2008 behalve in het Reitdiep-Midden, in de meeste gebieden geleidelijk af. Alleen in Paddepoel laat de trendlijn een geleidelijke toename zien. De dichtheid in het Reitdiep-Noord is stabiel. De aantalsontwikkeling in de Medenertilsterpolder, het bolwerk van de Grutto onder de gebieden van Het Groninger Landschap, baart zorgen. Zie figuur 4 en 5.

Vermeldenswaard en hoopgevend zijn de broedgevallen van Kemphaan en Watersnip in 2015 in respectievelijk Paddepoel en de Koningslaagte. Beide soorten weten blijkbaar de natte omstandigheden te waarderen. Hopelijk handhaven beide soorten zich en kunnen zij zich uitbreiden.

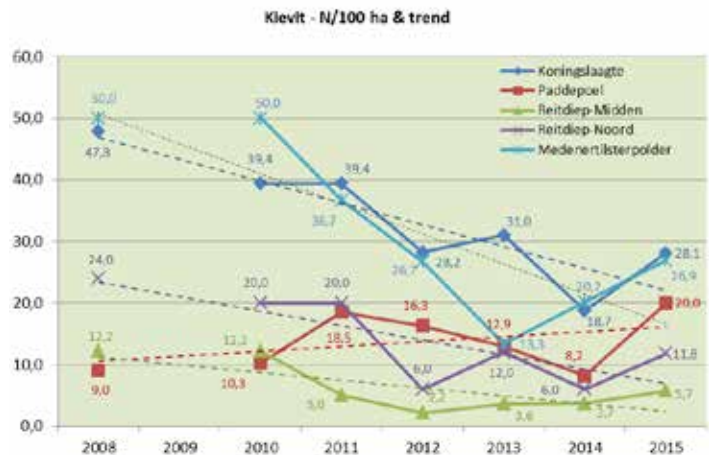
De Tureluur komt in hoge dichtheid voor in de Medenertilsterpolder en de Koningslaagte. De dichtheden in beide gebieden overtreffen de dichtheden van de soort in de periode 1986-1991. De soort heeft waarschijnlijk geprofiteerd van de vernatting in de Koningslaagte na de inrichting in 1999. Vanaf 2008 nemen de aantallen zowel in de Koningslaagte als de Medenertilsterpolder sterk af. In Paddepoel zijn de aantallen stabiel en is er sprake van een lichte stijgende trend. Zie figuur 6.

De Kievit komt in de Koningslaagte voor in een dichtheid die overeenkomt met de dichtheid in de periode 1986-1991 in de reservaten in het Reitdiepgebied. De dichtheid in de Medenertilsterpolder lag hoger dan in genoemde periode maar is sterk afgenomen. De soort laat ook in de andere gebieden, met uitzondering van Paddepoel, een neergaande trend zien. Zie figuur 7

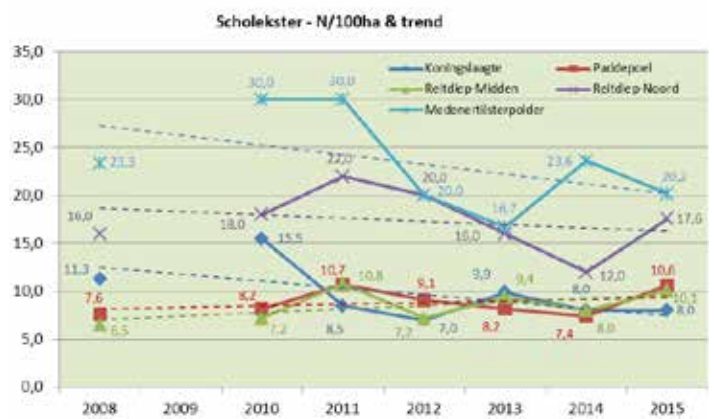
De Scholeksterpopulatie kent een hoge dichtheid in de Medenertilsterpolder en Reitdiep-Noord. De trend in

Figuur 6

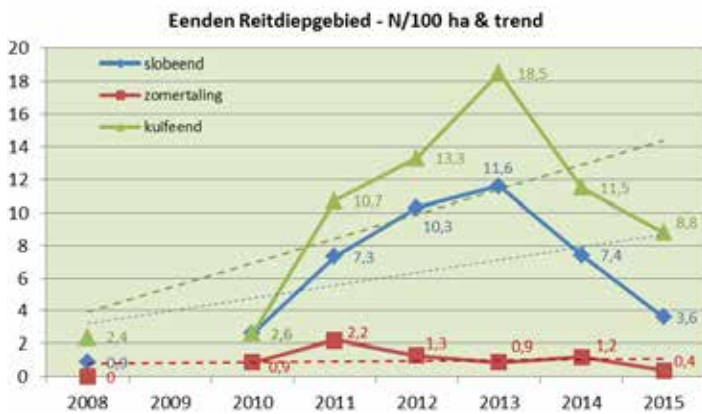

Figuur 7

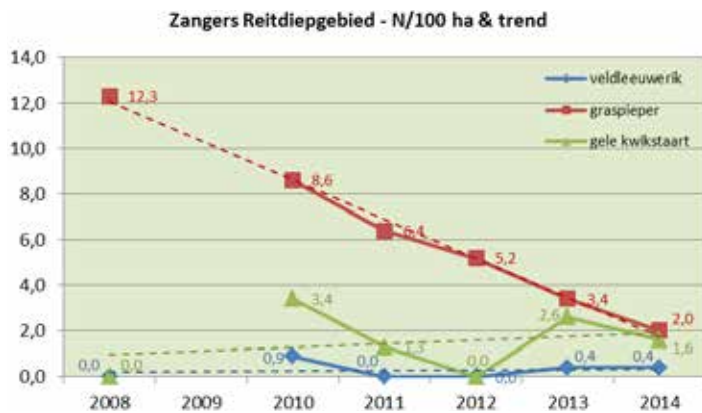

Figuur 8

beide gebieden laat echter een afname zien, net als in de Koningslaagte. De trend in Reitdiep-Midden en Paddepoel is licht opgaand. Zie figuur 8

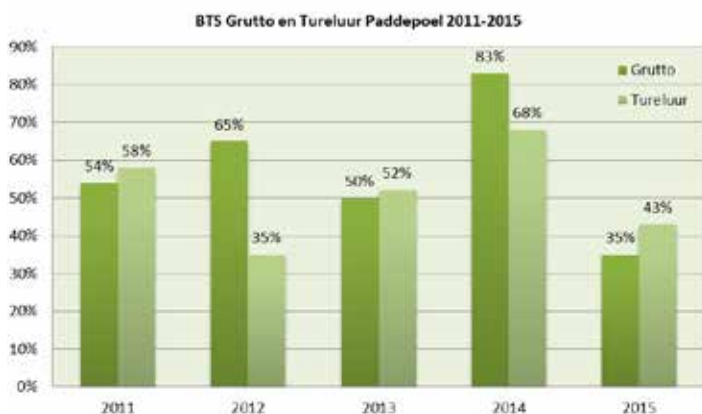

Figuur 9

Figuur 10

Opvallend is de sterk toegenomen dichtheid van eenden in het Reitdiepgebied. Deze stijging is te danken aan de vernatting vanaf 2010 in Paddepoel. Slobeend, Kuifeend en Krakeend doen het erg goed in Paddepoel. De laatste twee jaar laten deze echter een sterke afname zien. De kritische Zomertaling is een vaste broedvogel in Paddepoel in lage dichtheden.

Figuur 11

Met de zangers gaat het in de reservaten in het Reitdiepgebied niet goed. De aantallen zijn laag en sterk afgenomen vanaf de jaren negentig. De afname staat vooral op conto van de Graspieper. Zie figuur 10.

Broedsucces

Bij de broedvogelkarteringen zijn vanaf 2011 voor de Grutto en Tureluur 'alarmtellingen' uitgevoerd in Paddepoel. Alarmtellingen geven een beeld van de reproductie. Alleen Paddepoel voldoet qua oppervlak aan de voorwaarden voor bepaling van het 'Bruto Territoriaal Succes BTS', zie tekstkader.

Figuur 11 toont het resultaat van de uitgevoerde alarmtellingen tijdens de broedvogelkarteringen 2011-2015. Het BTS van beide soorten laat een sterk wisselend beeld zien. Het jaar 2015 was voor beide soorten een slecht jaar. Onvoldoende helder is wat de oorzaak van het wisselende resultaat is.

Bruto Territoriaal Succes (BTS)

Bij de alarmtellingen voor bepaling van het bruto territoriaal succes BTS wordt het aantal paren geteld dat specifiek alarmgedrag vertoont, als indicatie voor de aanwezigheid van kuikens, in de fladderweek. Dit is de week waarin de eerste kuikens vliegvlug worden. Op dat moment in het broedseizoen zijn er ook nog kuikens die nog niet zo ver zijn, en veelal zelfs ook nog niet uitgekomen legsels; gemiddeld over alle broedparen valt de fladderdag daarom ruwweg halverwege de kuikenfase. BTS meet dus niet het aantal uitgevlogen jongen, maar het aandeel van de paren dat ongeveer halverwege de kuikenfase nog minimaal één kuiken in leven heeft. Bruto territoriaal succes is bruikbaar, maar dan vooral om vergelijkingen tussen jaren of regio's te maken. Hieraan zijn echter wel een aantal voorwaarden verbonden. De gebieden moeten minimaal 250 ha groot zijn. De gezinstellingen moeten worden gebaseerd op broedvogelkarteringen en niet op nestvondsten (Nijland et al. 2010). Paddepoel is het enige telgebied dat aan de norm voldoet.

BTS < 50%: onvoldoende voor instandhouding van de populatie

BTS tussen de 50 en 65%: mogelijk voldoende voor instandhouding van de populatie

BTS > 65%: voldoende voor instandhouding van de populatie

Tureluur, Schiermonnikoog, 19 mei 2011

Foto: Ana Buren

Nieuwe broedvogels

Als gevolg van de peilopzet is in het zuidelijke deel van Paddepoel een grote oppervlakte met perceelsplastras ontstaan. Dit heeft geleid tot de vestiging van een Kokmeeuwenkolonie vanaf 2011. Naast de Kokmeeuw konden ook Kleine Plevier, Kluut en Geoorde Fuut als nieuwe broedvogels verwelkomd worden. De Kluut broedde in 2011 en 2012 in Paddepoel maar is daarna verdwenen. Waarschijnlijk als gevolg van het ruiger worden van de vegetatie. De Kleine Plevier kwam ook in de Koningslaagte tot broeden.

De vestiging van een Kokmeeuwenkolonie in Paddepoel wordt als positief gezien. De Kokmeeuw is een secundaire weidevogel en vergroot daarmee de rijkdom aan vogelsoorten. Kokmeeuwen signaleren en verjagen luchtpredatoren wat een gunstig effect heeft op het broedsucces van de overige weidevogels.

Weidevogelonderzoek in het verleden

Het Reitdiepgebied kende in het verleden een hoge weidevogelstand. In de periode 1986-1991 werden in de reservaatgebieden van de relatienota-gebieden bij Sauwerd (Van den Brink & Fijn 1991) van de Grutto dichtheden tussen 30-50 paar/100 ha vastgesteld, van de Tureluur tussen de 10-20 paar/100 ha, van de Kievit rond de 30 paar/100 ha en van de Scholekster tussen 25-40 paar/100 ha. Zowel de Kemphaan als de Watersnip kwamen in genoemde periode al niet meer als broedvogel voor. Slobeend en Kuifeend kwamen voor in dichtheden van respectievelijk 1-4 paar/100 ha en 5-7 paar/100 ha. De Zomertaling werd in zeer kleine aantallen 1 paar/100 ha en niet elk jaar aangetroffen. Veldleeuwerik en Graspieper kenden dichtheden van 5-12 paar/100 ha en 2-12 paar/100 ha.

Conclusie en discussie

De resultaten uit het onderzoek laten zien dat de weidevogelstand in de reservaten van Het Groninger Landschap in het Reitdiepgebied onder grote druk staat. De positieve trend voor de Grutto in Paddepoel, de (tijdelijke?) toename van eenden en de komst van nieuwe broedvogels zijn wel hoopgevend en een mooie opsteker voor het gevoerde beheer. Ondanks deze opsteker en gedane investeringen in inrichting en beheer is echter over het algemeen sprake van een afnemende trend.

Het Groninger Landschap staat de komende jaren voor de uitdaging om deze afname te stoppen en om te buigen naar op zijn minst een stabilisatie, maar beter nog een toename. Vragen die hierbij opkomen zijn onder andere. Hoe kan het beheer nog verbeterd worden? Hoe kan het areaal aan bloemrijk grasland (versneld) worden vergroot? Wat is de levensvatbaarheid van de weidevogels in het Reitdiepgebied? Wat zijn realistische streefdichtheden? Biedt het moderne landschap in het Reitdiepgebied wel voldoende basiskwaliteit? Om deze laatste vraag te beantwoorden is een gedegen analyse wenselijk - onder regie van de provincie - naar de ruimtelijke kwaliteit van het Reitdiepgebied (en andere weidevogelkerngebieden in de provincie) als vitaal weidevogellandschap en daarmee naar de mogelijkheden tot verbetering. Dit conform en naar goed voorbeeld van het weidevogeladvies Olterterp-overleg in Friesland. Kwaliteitscriteria die in dit advies worden gehanteerd zijn weidevogeldichtheid, netwerkpopulatiestructuur, reproductie, populatieomvang, openheid en rust, waterpeil en plasdras, graslandbeheer, predatiebeheer en samenwerking.

Als ondergrens voor een vitaal weidevogellandschap geldt een gemiddelde dichtheid van tenminste tien broedparen Grutto per 100 ha. Uitgezonderd van Reitdiep-Midden voldoen alle gebieden over de afgelopen zes jaar (2010-2015) aan deze ondergrens. Met een gemiddelde van 75 broedpaar Grutto per 100 ha springt de Medenertilsterpolder er bovenuit. De geringe oppervlakte van het gebied zorgt echter voor een kwetsbare situatie. De overige gebieden zitten tegen de ondergrens aan. Voor de Grutto (en overige weidevogels) is het in Reitdiep-Midden spreekwoordelijk vijf voor twaalf. Hopelijk zal de recente inrichting hier verandering in brengen.

Door allerlei infrastructurele werken komt de kernkwaliteit *openheid* en *rust* sterk onder druk te staan en daarmee de weidevogels. Voorbeelden uit heden en

verleden zijn de uitbreiding van het aantal wegen en paden, de plannen voor een nieuwe provinciale weg door de Koningslaagte, de plannen van Tennet voor een nieuw tracé voor een 380 kV hoogspanningsleiding. De toenemende recreatieve druk zorgt verder voor een vergroting van de verstoringsintensiteit.

Het Groninger Landschap is zich er van bewust dat de weidevogels in het Reitdiepgebied, alleen binnen haar reservaten, niet te redden zijn. Samenwerking met de gebiedspartners Stad en Ommeland, waterschap, wild-beheereenheden, gemeenten en provincie zal nodig zijn om in het Reitdiepgebied tot een vitaal weidevogellandschap te komen. Om hiertoe te komen zullen wellicht moeilijke besluiten moeten worden genomen. Een Reitdiepgebied zonder weidevogels is ondenkbaar!

Dankwoord

Rob Lindeboom, Bauke Koole en René Oosterhuis dank ik voor hun commentaar. Ana Buren voor het beschikbaar stellen van de foto's.

Literatuur

- Boer, P. de 2011. Weidevogels van het Reitdiepgebied in 2010. SOVON-inventarisatierapport 2011/14.
- Brink, H.J. van der 2011. Ruilverkaveling Sauwerd 1965-2011. Landinrichtingscommissie voor de Ruilverkaveling Sauwerd, Groningen
- Brink, H.J. van der & R. Fijn 1991. Weidevogels en vegetatie in relatienotagebieden in het Zuidelijk Westerkwartier en Sauwerd (Groningen), IBN-DLO, Arnhem
- Dijk, K. van 2009. Hoge aantallen Grutto's in de Koningslaagte in het voorjaar. De Grauwe Gors 3: 124-131
- Feenstra, H. 2011. Weidevogels in het Reitdiep 2011. Bureau Vogelinventarisatie "De Kraanvogel", Fochteloo.
- Feenstra, H. 2012. Weidevogels in het Reitdiep 2012. Bureau Vogelinventarisatie "De Kraanvogel", Fochteloo.
- Feenstra, H. 2013. Weidevogels in het Reitdiep 2013. Bureau Vogelinventarisatie "De Kraanvogel", Fochteloo.
- Feenstra, H. & D. Veenendaal 2014. Weidevogels in het Reitdiep 2014. Bureau Vogelinventarisatie "De Kraanvogel", Dick Veenendaal Vogelonderzoek, Fochteloo.
- Feenstra, H. 2015. Weidevogels in het Reitdiep 2015. Bureau Vogelinventarisatie "De Kraanvogel", Fochteloo.
- Geld, J. van der, N.M. Groen & R. van 't Veer 2013. Weidevogels in een veranderend landschap: meer kleur in het grasland. KNNV Uitgeverij, Zeist
- Hendriks, A., 2015. Kwaliteitstoets Reitdiepgebied. Rapportage Het Groninger Landschap, Haren.
- Jonge Poerink, B. 2012. De vegetatie van de weidevogelreservaten in het Reitdiepgebied. Een beoordeling van de geschiktheid als kuikenland. The Fieldwork Company, Groningen
- Jonge Poerink, B. 2013. Onderzoek bodemfauna weidevogelgebieden Reitdiep en Zuidlaardermeer. Beoordeling van de

Grutto, Koningslaagte, 27 maart 2011

Foto: Ana Buren

regenwormenstand in weidvogelreservaten en agrarisch weidevogelgrasland. The Fieldwork Company, Groningen
Koopmans, M & H. Miedema 2008. Weidevogels in het Reitdiepdal in 2008. A&W-rapport 1169, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden
Melman, D., P. van de Boel, J. Dijkstra, E. Oosterveld, A. van Paassen, A. Schotman, P. Terwan en R. van 't Veer 2008. Voorstel bouwstenen nieuwe weidevogelpakketten agrarisch natuurbeheer in een notendop. Rapport DK nr. 2008/098.
Oosterhuis, R. & A. Hendriks 2013. Broedsucces van kokmeeuwkolonie in het Rietdiepgebied in 2013.
Oosterveld, E.B. 2011. Predatieproblematiek weidevogels

Fryslan, A7W-rapport 1548, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden
Oosterveld, E.B. & F.H. Hoekema 2012. Naar vitale weidevogellandschappen in Fryslan, Uitwerking van drie voorbeeldgebieden. A&W-rapport 1753, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.
waarneming.nl
Weijden, A.A.G. van der & J.A. Guldemond 2006. Wormenland en vliegjesland. CLM, Culemborg.
www.opentopo.nl (J.W. van Aalst) kaart bladzijde 54

Arjan Hendriks – Het Groninger Landschap
a.hendriks@groningerlandschap.nl